De nordiska Metzneria-arterna

BENGT Å. BENGTSSON

Bengtsson, B. Å.: De nordiska Metzneria-arterna. [The Nordic Metzneria species (Lep., Gelechiidae).] – Ent. Tidskr. 102: 5–12. Lund, Sweden 1981. ISSN 0013-886x.

The Nordic species of the *Metzneria* genus are dealt with. The external appearence and genitalia are described and reproduced. The biology of the species is shortly related.

B. Å. Bengtsson, Box 71, S-380 74 Löttorp, Sweden.

Inledning

Då Per Benanders arbete över familjen Gelechiidae utkom 1928 i Entomologiska Föreningens serie Svensk Insektsfauna, var endast 5 *Metzneria*-arter kända från Sverige och Norden. Genitalavbildningar hade ännu inte funnit vägarna in i bestämningslitteraturen och därför kunde bestämningsarbetet bli besvärligt, i synnerhet då man ställdes inför slitna exemplar.

För närvarande är 7 arter påträffade i Norden, men ytterligare några arter skulle kunna finnas här. Därför är också två utomnordiska arter omnämnda i föreliggande översikt.

Släktnamnet *Metzneria* introducerades av Zeller 1839 och typarten anses vara *paucipunctella* Z. Arterna bildar en mycket enhetlig grupp, vilket bl. a. avspeglas i lika yttre utseende och små skillnader i genitalierna. Även arternas förstadier är varandra mycket lika, i varje fall vad gäller släktets representanter i de nordiska länderna.

För de morfologiska särdragen, som skiljer *Metzneria* från övriga släkten inom familjen Gelechiidae, hänvisas till gängse handböcker i ämnet. För nordeuropeiska mikrolepidopterologer kan knappast någon tveksamhet uppstå, om ett infångat djur tillhör *Metzneria* eller ej.

Samtliga kända arters larver (med ett undantag) är bundna till växter inom familjen Compositae. Larven lever i blomkorgarnas botten eller i fruktämnena och övervintrar där fullvuxen. Den påträffas ofta i gångar till de galler, som orsakats av borrflugor (Trypetidae). På våren eller försommaren spinner den en gång inne i den vissna blomman och förpuppar sig i detta vävrör, såvida den inte har tagit en gallkavitet i besittning.

Larven (Fig. 1) är trög och påminner flyktigt om en fluglarv genom sin vitaktiga färg, cylindriska form och genom reducerade buk- och analfötter.

Insamling av *Metzneria*-larver är synnerligen enkel. Någon gång under tiden december–maj kan man söka efter respektive värdväxts blomkorgar, som på våren ibland kan vara besvärliga att finna, då snön ofta tryckt ner växten till marken. Den procentuella andelen angripna blommor kan variera oerhört. Larverna till *aestivella* Z. och *lappella* L. lever sällskapligt.

Metzneria-arterna tillhör det palearktiska faunaområdet (en art är dock insläppt i Nordamerika) och från Europa känner man för närvarande 27 arter (Englert 1974). I Sverige har släktet en i huvudsak sydöstlig utbredning men ett par arter går längs norrlandskusten upp till Norrbotten. I Danmark har 6 arter påträffats, i Finland också 6, i Norge 3 och i Sverige 7 arter. På Island är ännu ingen *Metzneria*-art funnen.

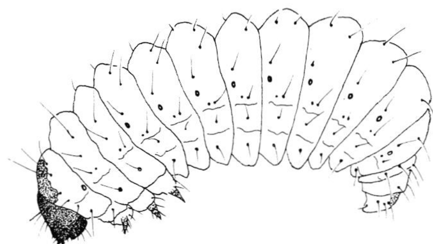

Fig. 1: Larv av *M. metzneriella*. – ×13. Larva. of *M. metzneriella*.

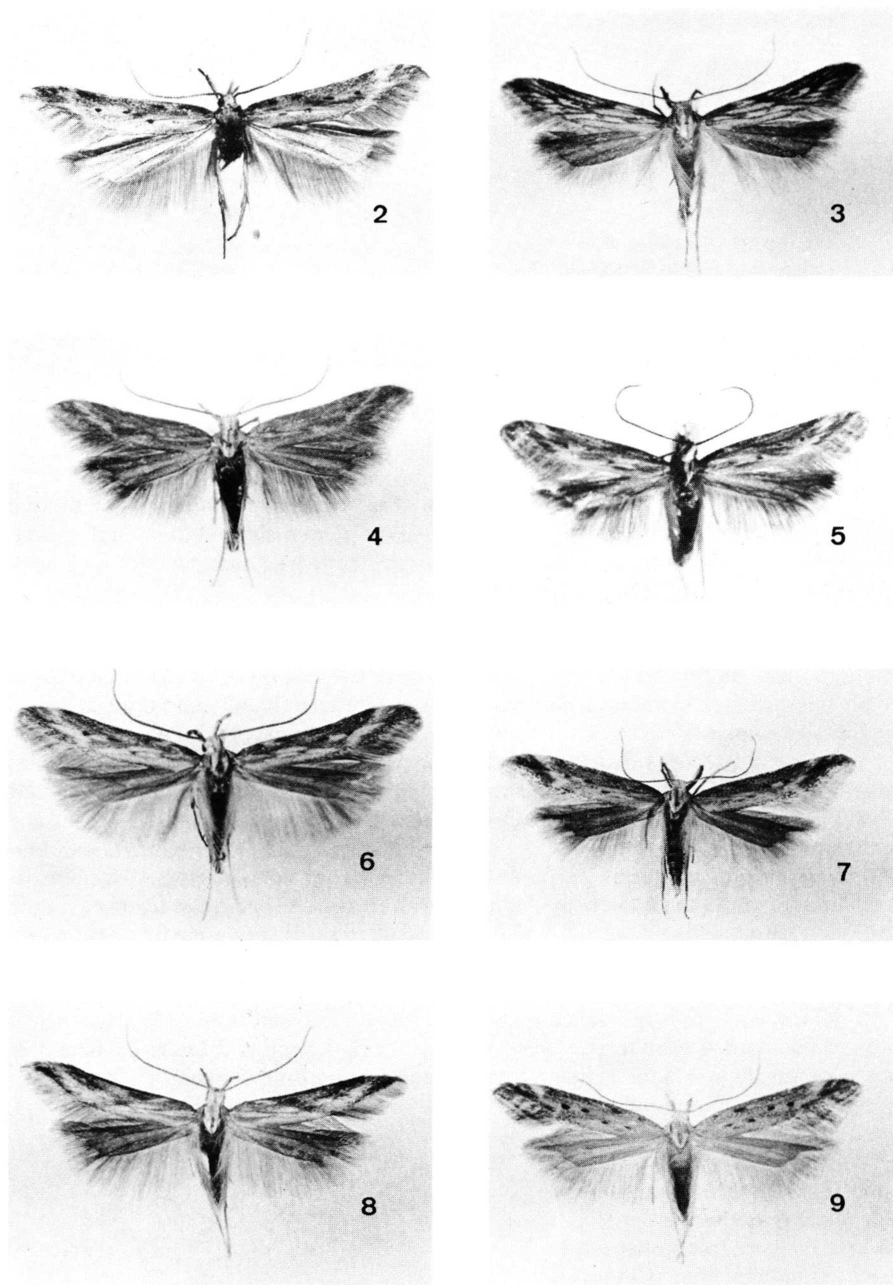

Fig. 2–9. *Metzneria.* – 2. *M. paucipunctella.* – 3. *M. neuropterella* – 4. *M. aestivella.* – 5. *M. lappella.* – 6. *M. ehikeella.* – 7. *M. metzneriella.* – 8. *M. aprilella.* – 9. *M. santolinella.* – ×3.

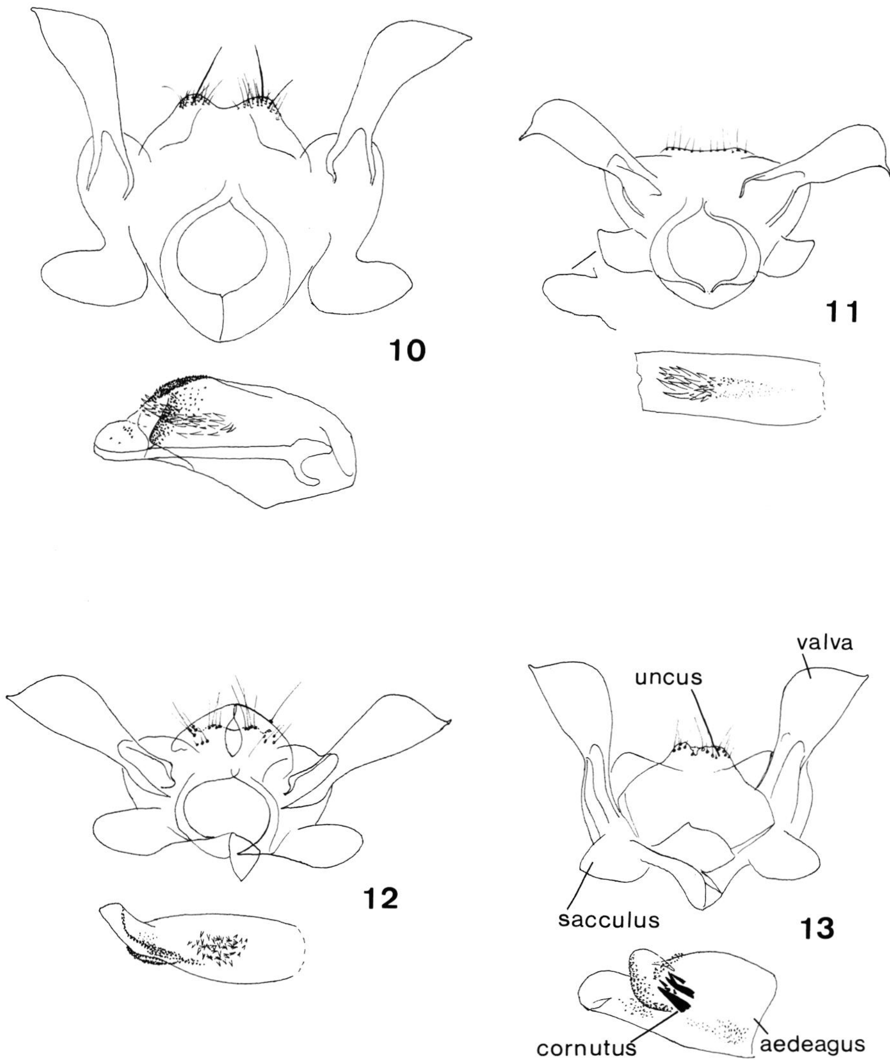

Fig. 10–13. Hangenitalier av *Metzneria*. – 10. *M. paucipunctella* – 11. *M. neuropterella*. – 12. *M. aestivella*. – 13. *M. lappella*. – ×40. Male genitalia of *Metzneria*.

Bestämningstabeller för nordiska *Metzneria*-arter

Imago

1. Framvingar med distinkta, svarta punkter 2
– Framvingar utan distinkta, svarta punkter 5
2. Antal punkter 4–7 .... *santolinella* Amsel
– Antal punkter 2–3 3
3. Framvingarnas grundfärg ljust grågulaktiga; dorsum utan mörkgrå fjäll .... *lapella* L.
– Framvingarnas grundfärg brungul; mörka fjäll längs dorsum 4
4. Vid costa en gul–orange fläck 1/5 från roten .... *ehikeella* Gozm.
– Ljus fläck vid costa 1/5 från roten på sin höjd ljusbrun, oftast mörkare eller försvinnande .... *metzneriella* Stt.
5. Framvingar med fält av röda fjäll .. *aprilella* H.-S.
– Framvingar utan röda fjäll 6
6. Vingribbor distinkta med brungrå-mörkbruna fjäll; ljus utkantsstrimma saknas eller är knappt skönjbar .... *neuropterella* Z.
– Vingribbor med omväxlande mörkgrå och vitaktiga fjäll; utkantsstrimma relativt tydlig .... *aestivella* Z.

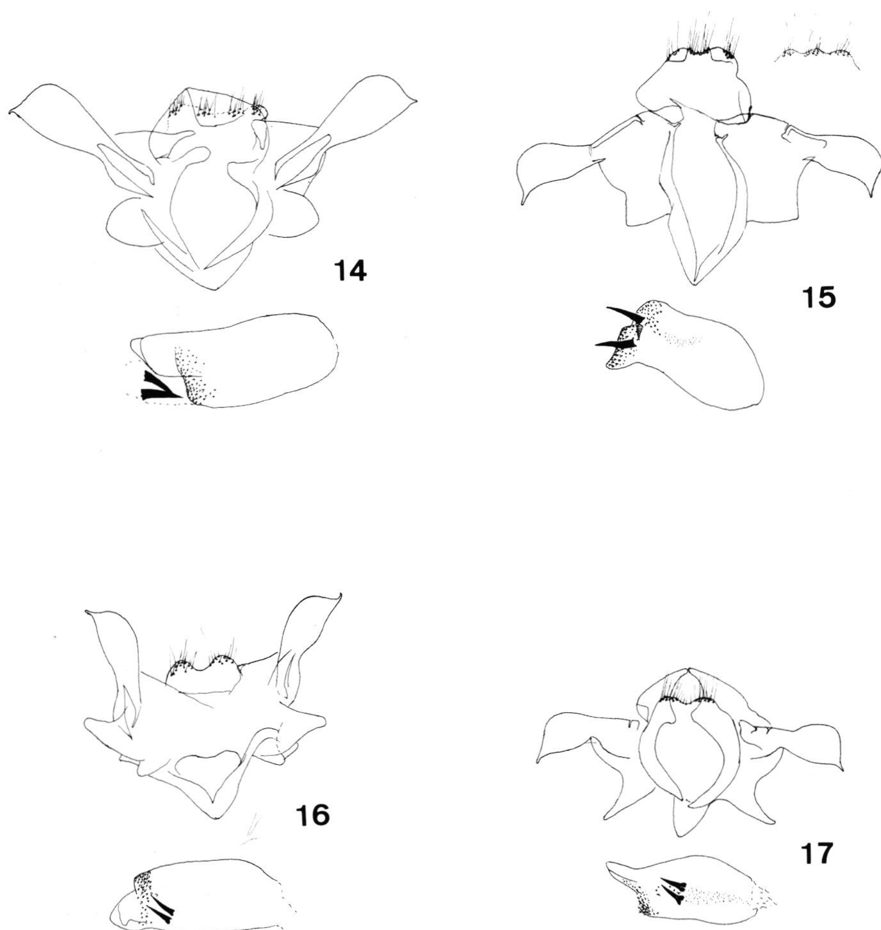

Fig. 14–17. Hangenitalier av *Metzneria*. – 14. *M. ehikeella*. – 15. *M. metzneriella*. – 16. *M. aprilella*. – 17. *M. santolinella*. – ×40. Male genitalia of *Metzneria*.

Hangenitalier

1. Aedeagus med 2–6 grova, hårt kitiniserade cornuti, vars längd är ungefär halva aedeagusbredden 2
– Aedeagus med många små cornuti, vars längd är mindre än 1/5 av aedeagusbredden 6
2. Sacculus spetsig eller mycket långsmal 3
– Sacculus rundad och bred 4
3. Sacculus kort; uncus oftast med tre mer eller mindre tydliga, borstklädda förhöjningar .... *metzneriella* Stt.
– Sacculus lång och smal; uncus med två borstklädda förhöjningar .... *santolinella* Amsel
4. Aedeagus med 4 eller fler grova, olika stora cornuti .... *lappella* L.
– Aedeagus med 2–3 grova, ungefär lika stora cornuti 5
5. Sacculus triangulär, långsmal, i spetsen trubbigt och rundat avhuggen .... *aprilella* H.-S.
– Sacculus elliptisk och kort ...... *ehikeella* Gozm.
6. Valva med kort utdragen spets; aedeagus med 55–65 cornuti .... *aestivella* Z.
– Valva med långt utdragen spets; aedeagus med 25–35 cornuti .... *neuropterella* Z.

Hongenitalier

1. Analpapiller med korta tornar ...... *aestivella* Z.
– Analpapiller med kortare och längre borst 2
2. Åttonde tergiten lika lång som eller kortare än dess distala borst 5
– Åttonde tergiten längre än dess distala borst 3
3. Analpapiller i basala fjärdedelen utan borst .... *neuropterella* Z.
– Analpapillernas basdel med borst 4
4. Antrum trapetsformat med solfjäderlik, veckad,

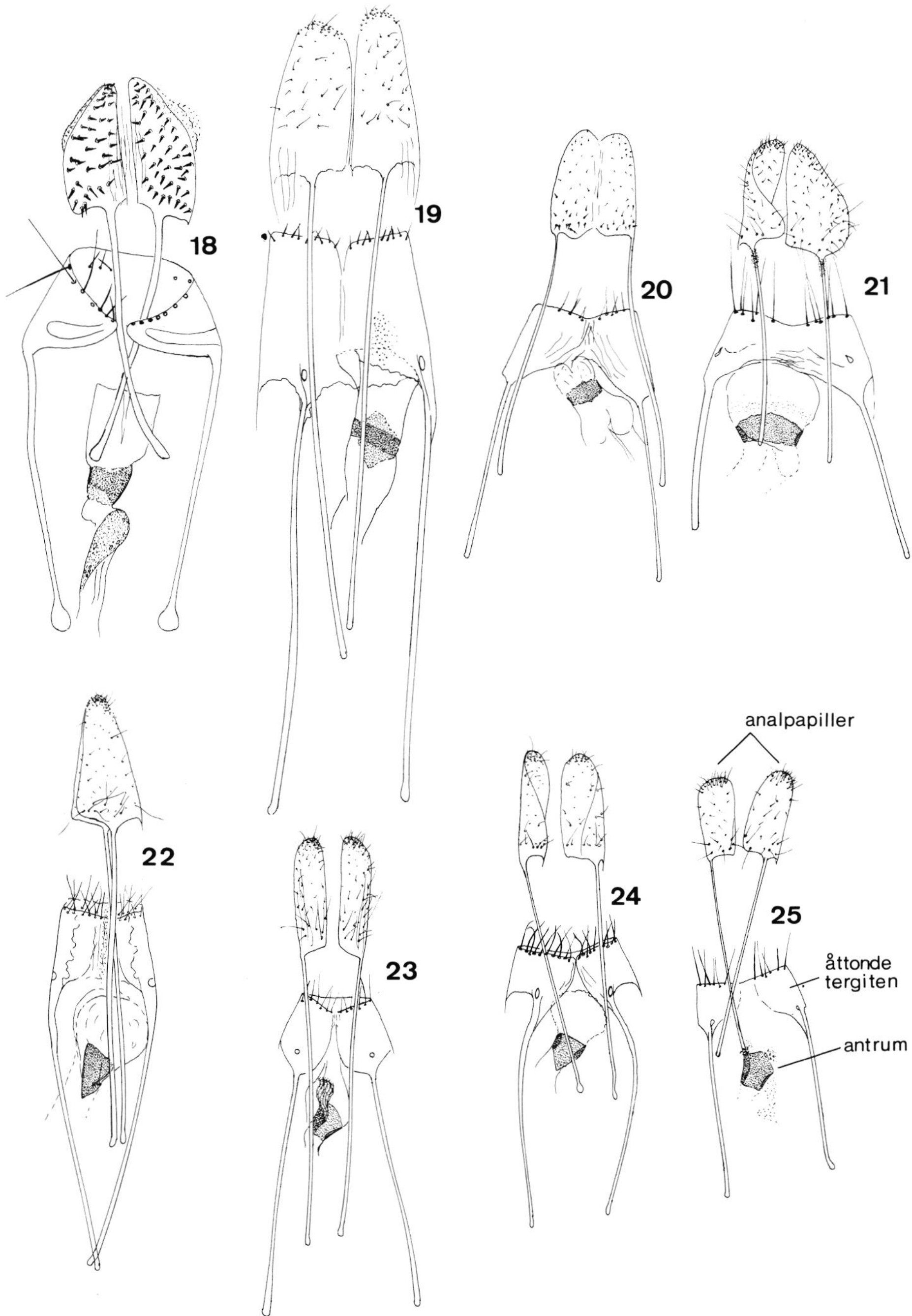

Fig. 18–25. Hongenitalier av *Metzneria*. – 18. *M. paucipunctella*. – 19. *M. neuropterella*. – 20. *M. aestivella*. – 21. *M. lappella*. – 22. *M. ehikeella*. – 23. *M. metzneriella*. – 24. *M. aprilella*. – 25. *M. santolinella*. – ×35. Female genitalia of *Metzneria*.

distal kitinbildning .... *metzneriella* Stt.
– Antrum triangulärt, utan solfjäderlik bildning ... . *ehikeella* Gozm.
5. Åttonde tergiten med fler än 15 borst; antrum med proximal spets .... *aprilella* H.-S.
– Åttonde tergiten med 10–14 borst, antrum ej med proximal spets 6
6. Åttonde tergitens borst 1,5 gånger så långa som tergiten själv; främre apofyser ca 2 gånger så långa som tergiten .... *lappella* L.
– Åttonde tergitens borst lika långa som tergiten själv; främre apofyser ca 3 gånger så långa som tergiten .... *santolinella* Amsel

[*M. paucipunctella* (Zeller, 1839)

Fig. 2, 10 och 18.

Ännu ej påvisad från Norden men skulle kunna finnas här. Den är något större än *M. santolinella* Amsel och skiljs till det yttre från denna art bl. a. genom att palpändleden är kortare än halva mittleden (Hackman 1946).

Flygtid juni–juli.

Hangenitalier: Valva lång och smal; sacculus ellipsformad: aedeagus med 30–40 små cornuti och flera distala taggfält.

Hongenitalier: Analpapiller breda, med mycket kraftiga tornar.

Biologi: Enligt litteraturen lever larven på olika *Centaurea*-arter.

Utbredning: Central- och Sydeuropa, Nordafrika. Närmast oss i Lithauen (Ivinskis in litt.) och Polen.]

M. neuropterella (Zeller, 1839)

Fig. 3, 11 och 19.

Imago: Vbr. 11–22 mm. Framvingar utan svarta punkter, ljust ockragula; vingribbor och skugglika tvärteckningar mörkbruna. Palpändled jämnbred, ungefär hälften så lång som mittleden.

Flygtid mitten av juli till slutet av augusti.

Hangenitalier: Valva långsmal med långt utdragen spets; uncus en borstklädd platå; sacculus rundad eller trubbigt tillspetsad; aedeagus långsträckt, med 25–35 cornuti.

Hongenitalier: Analpapiller utan borst i basala fjärdedelen; bakre apofyser 3–5 gånger så långa som analpapillerna; åttonde tergiten med 12–18 borst, som är kortare än halva tergitens längd; antrum svagt kitiniserat, kort och mycket brett, rektangulärt eller oregelbundet.

Biologi: Larv gulaktig med brunt huvud. Kläckt från *Cirsium acaule, Centaurea nigra* och i Centraleuropa även *Carlina*.

Utbredning: Central- och Sydeuropa till Sibirien, Baltikum, Finland, Norge, Danmark och Sverige (Bl, Öl, Go, Bo, Nr, Sö och Up).

M. aestivella (Zeller, 1839)
syn. *carlinella* (Stainton, 1851)

Fig. 4, 12 och 20.

Imago: Vbr. 11–15 mm. Framvingar ganska mörkt bruna med den gulbruna grundfärgen här och där svagt genomlysande; vingribbor med omväxlande mörkgrå och vitaktiga fjäll; utkantsstrimma gulbrun, tydlig; från dess nedre del löper ofta en strimma med samma färg i mot diskfältet. Palpändled smal och spetsig, nästan lika lång som mittleden.

Flygtid slutet av juni till början av augusti.

Hangenitalier: Valva tämligen lång med måttligt utdragen spets; uncus med fyra borstförsedda partier; sacculus rundad; aedeagus lång, med ca 60 små cornuti och flera taggstråk ut mot spetsen.

Hongenitalier: Analpapiller med tornar eller mycket korta borst; åttonde tergiten utan öppning vid apofysbasen, distalt med ca 8 borst; antrum rektangulärt.

Biologi: Larv sällskaplig i blomhuvudena av *Carlina vulgaris*. Den är gulvit med gult, brunstreckat huvud och gröngul halsplåt (Benander, 1928).

Utbredning: Central- och Sydeuropa till Mindre Asien, Finland, Danmark, Sverige (Sk, Ha, Öl och Go).

M. lappella (Linnaeus, 1758)

Fig. 5, 13 och 21.

Imago: Vbr. 13–19 mm. Framvingar grågula med fin, brun längsteckning; oftast endast två svarta punkter, en i vingvecket 2/5 från roten och en vid disktvärribban. Palpändled längre än halva mittleden, spetsig och bredast på mitten.

Flygtid mitten av juni till mitten av juli.

Hangenitalier: Valva kort och bred, kort tillspetsad; sacculus rundad; uncus med två svaga förhöjningar; aedeagus kort med 4–6 grova, olika stora cornuti samt med ett markerat taggfält i den basala delen.

Hongenitalier: Analpapiller med korta, fina borst; åttonde tergitens bredd betydligt större än

dess längd, de distala borsten något längre än tergitens längd; antrum rundat, diademformat med ett fint taggfält, som endast kan ses vid hög förstoring.

Biologi: Larv på *Arctium*-arter. Där den finns kan den erhållas i stor mängd. Den uppträder sällskapligt i kardborreblommorna. Den är vit med svart huvud och mörkbrun halsplåt.

Utbredning: Central- och Sydeuropa, västra Asien, Nordamerika (införd), Finland, Danmark, Norge, Sverige (Sk, Bl, Sm, Öl, Go, GS, Vg, Nr, Sö, Up och Vs).

[*M. littorella* (Douglas, 1850)

Imago: Vbr. 9–14 mm. Framvingar med nästan vit grundfärg med 4–6 tydliga, svarta punkter.

Flygtid (i England) maj och juni.

Hangenitalier: Påminner om *aestivella's* genitalier; valva tämligen långsmal med rak underkant; sacculusflik rundad, ellipsformad, aedeagus mycket långsmal, med ca 15 medelgrova cornuti.

Hongenitalier: Englert (1974) beskriver antrum som ''takränneformat'', minst tre gånger så långt som brett; bakre apofyser 3–4 gånger så långa som analpapillerna.

Biologi: Larv på *Plantago coronopus*, som finns i de danska och sydsvenska kustområdena (Fitter 1978).

Utbredning: Sydeuropa och norra Afrika. Närmast i England (Isle of Wight).

Anmärkning: Trots att arten inte är påträffad i vår omedelbara närhet skulle den kanske kunna finnas inom Norden. Den bör då i första hand sökas längs den jylländska västkusten. Att kustarter plötsligt kan dyka upp långt utanför sitt kända utbredningsområde visar bl. a. fallet *Elachista littoricola* Le March. från Danmark.]

M. ehikeella (Gozmány, 1954)

Fig. 6, 14 och 22.

Imago: Vbr. 15–18 mm. Mycket lik *metzneriella* Stt. Framvinge med en gul fläck 1/5 från roten; hos nykläckta exemplar är fläcken ofta orange, men då är vingribborna kraftigt svartfjälliga (O. Karsholt in litt.); den svarta tvärribbpunkten alltid tydlig, vingveckspunkt och ett kort streck mellan denna och tvärribbpunkten oftast tydliga. Palpändled 3/4 av mittleden, tjockast under spetsen.

Flygtid början av juni till slutet av juli.

Hangenitalier: Valva tämligen bred med kort utdragen, oftast böjd spets, underkant svagt konvex; sacculus rundad: uncus med 4 borstförsedda, svaga förhöjningar; aedeagus relativt lång, med två grova cornuti, ett distalt taggfält men utan sådant i basala delen.

Hongenitalier: Åttonde tergiten relativt lång och smal, med 12–18 borst, vilka är hälften så långa som tergiten; antrum triangulärt, med rak vänsterkant och svagt veckad högersida.

Biologi: Kläckt från *Centaurea scabiosa* (I. Svensson muntl. komm.). Även andra värdväxter är rapporterade (Englert 1974).

Utbredning: Lokalt i Central- och Sydeuropa, Baltikum, Danmark, Sverige (Sk, Sm och Öl).

Anmärkning: *M. ehikeella* är relativt nyupptäckt i Norden (Svensson 1977) och på grund av dess likhet med följande art kan den lätt förbises.

M. metzneriella (Stainton, 1851)

Fig. 7, 15 och 23.

Imago: Vbr. 10–16 mm. Mycket lik föregående art men saknar gul fläck invid costa 1/5 från roten på framvingen. Palpändled ungefär hälften så lång som mittleden, trubbigt tillspetsad och nästan jämnbred.

Hangenitalier: Valva smal med långt utdragen spets och nästan rak underkant; sacculus spetsig; uncus med 2–4 borstklädda partier; aedeagus relativt kort och tjock, med 2–3 grova cornuti, ett distalt taggfält samt ett basalt fält av mycket små taggar.

Hongenitalier: Åttonde tergitens bredd större än dess längd, med 12–16 distala borst; antrum trapetsformat med en solfjäderformad veckbildning i den övre vänstra kanten.

Biologi: I Norden kläcks arten nästan undantagslöst från *Centaurea jacea*; i enstaka fall har också *C. scabiosa* rapporterats som värdväxt. Larv (Fig. 1) gulvit med brunt huvud och brun halsplåt.

Utbredning: Centraleuropa, Baltikum, Finland, Danmark, Norge, Sverige (Sk, Bl, Öl, Go, Ög, Vg, Bo, Sö, Up, Dr, Gä, Md och Nb).

M. aprilella (Herrich-Schäffer, 1854)

syn. *igneella* (Tengström, 1859)

Fig. 8, 16 och 24.

Imago: Vbr. 13–18 mm. Helt olik andra nordeuropeiska *Metzneria* genom den rikliga inblandningen av röda fjäll i framvingarna. Palpändled 2/3 av mittleden.

Flygtid början av juni till mitten av juli.

Hangenitalier: Valva smal med långt utdragen spets; uncus med två borstklädda förhöjningar; sacculus triangulär med trubbigt avrundad spets, aedeagus med två grova cornuti och ett tämligen glest, distalt taggfält.

Hongenitalier: Åttonde tergitens bredd större än dess längd, distala borst ungefär av tergitens längd; antrum femkantigt med en spetsig, proximal bildning.

Biologi: Larv på *Centaurea scabiosa*, vitaktig med svart huvud och brun halsplåt.

Utbredning: Central- och Sydeuropa till SO-Ryssland, Baltikum, Finland, Danmark, Sverige (Bl, Sm, Öl, Go och Up).

M. santolinella (Amsel, 1936)
syn. *consimilella* (Hackman, 1946)
paucipunctella auct.

Fig. 9, 17 och 25.

Imago: Vbr. 8–15 mm. Skiljer sig från övriga kända nordiska arter genom antalet svarta punkter på framvingarna (6–7 st.). Spetsdelen är oftast avsevärt mörkare än resten av vingen. Den ljusa strimman parallell med framvingens utkant är ofta reducerad till en gulvit fläck på costa. Palpändled mer än hälften så lång som mellanleden. *M. santolinella* är till förväxling lik *M. paucipunctella*, som dock ännu ej påträffats i Norden.

Flygtid början av juni till början av juli.

Hangenitalier: Valva med konvex underkant och måttligt utdragen spets; sacculus mycket lång och smal; uncus med två breda, borstklädda förhöjningar; aedeagus tämligen lång, med två lika stora, kraftiga cornuti, åtföljda av ett fint taggfält samt med ett distalt taggfält. Hackmans (1946) avbildning avviker genom den långsträckta valvaformen och konkava valvaunderkanten.

Hongenitalier: Åttonde tergitens bredd större än dess längd; antrum svagt kitiniserat, trapetsformat eller femkantigt, med ett distalt fält av 10–40 småtaggar.

Biologi: Larv vit med svart huvud och mörkbrun halsplåt; i blommorna på *Anthemis tinctoria*.

Utbredning: Centraleuropa, Baltikum, Finland, Norge, Sverige (Sk, Öl, Go, Sö och Vs).

Ett varmt tack vill jag rikta till O. Karsholt och I. Svensson för värdefull information om morfologi och biologi samt till P. Ivinskis för lån av material av och uppgifter om *M. paucipunctella* Z.

Litteratur

Benander, P., 1928. Familjen Gelechiidae. – Svensk Insektsfauna 10:II. Stockholm.

Englert, W. D., 1974. Revision der Gattung *Metzneria* Zeller (Lepid., Gelechiidae) mit Beiträgen zur Biologie der Arten. – Zeitschr. f. ang. Ent. 75: 381–421. Hamburg.

Fitter, A., 1978. An Atlas of the Wild Flowers of Britain and Northern Europe. Glasgow.

Hackman, W., 1946. Metzneria consimilella n.sp. (Lepid.). – Not. Ent. XXVI: 57–59.

Svensson, I., 1977. Anmärkningsvärda fynd av Microlepidoptera i Sverige 1976. – Ent. Tidskr. 98: 37–43.

Rättelse

I min uppsats "Skalbaggsfångst i Thailand" (Ent. Tidskr. 1980, h. 4: 144) har ett beklagligt tryckfel uppstått. Längst ned på sidan skall meningen "Scarabaeidae: 23 arter, varav 17 Coprinae, 6 Aphodiinae" bort och ersättas med "Staphylinidae: 2 arter, varav 1 Oxytelinae, 1 Aleocharinae.

Thure Palm